

Bolvári-Takács Gábor

Táncművészet és korszellem. Műfaji helyzetjelentések 1950-ből

Magyarország a második világháború után a Szovjetunió befolyási övezetének részévé vált. Az 1940-es évek végéig radikálisan megváltozott államszervezeti és társadalomirányítási viszonyok egyik hangsúlyos eleme – az erőltetett nehézipar-fejlesztés és a katonai kiadások növelése mellett – a kultúra sztálini elvek szerint történő átalakítása volt. Az ún. „kulturális forradalom” azt jelentette, hogy minden rendelkezésre álló eszközt, beleértve az iskolákat, a művészeteket, a szépirodalmat, a tudományt, a kulturális tömegmozgalmakat a társadalom szocialista átnevelésének szolgálatába állítottak.¹

Nem kerülték el a változások a táncművészetet sem, amelynek működésébe a hatalom elsősorban műfaji diszkriminációval avatkozott be. A balett az Operaház repertoárjának átalakulásával összhangban új kihívásokkal szembesült, ennek megfelelően fejlesztették és kiemelten támogatták. A korábban (pl. Gyöngyösbokréta-mozgalom) jószerivel látványosságként kezelt néptánc – szintén szovjet mintára – soha nem látott mértékben megerősödött és nagy létszámú, állami fenntartású együttesekben, valamint több ezer amatőr néptáncsoportban öltött testet. A „tűrt” kategóriába került társastánciskolák csak balettoktatói továbbképzések árán maradhattak talpon. A két világháború között európai viszonylatban is sikerrel művelt mozdulatművészetet pedig, mint ún. „burzsoá” műfajt, lényegében betiltották, s képviselői más táncágzatokban működtek tovább, vagy karrierjük befejezésére kényszerültek.

Ebben a légkörben a pályamódosításra kényszerített táncművészek körében a túlélés lehetőségét az ún. „nyilvános önkritika” gyakorlása jelentette, amely abban állt, hogy a félreállított, vagy félreállítással fenyegetett művész szóban és írásban belátta korábbi „eltévedéseit” és hitet tett a „magasabb rendű szocialista kultúra” mellett. A korszak két legjellemzőbb önkritikáját Szentpál Olga és Molnár István gyakorolták, mindketten a mozdulatművészettől jutottak el a néptáncig.² Mint ahogy az is kortűnet volt, hogy a politikai szélirány megváltozását követően az így megalázott művészeket kitüntetésekkel rehabilitálták.³

Látnunk kell a paradoxont: míg egyrészt az átalakítási folyamatot súlyos igazságtalanságok és méltánytalanságok kísérték, másrészt az akkori kultúrpolitika doktriner

¹ Lásd erről: Kalmár, 2014. 23–79., Gyarmati, 2011. 220–247., Bolvári-Takács, 2011.

² Az önkritikákat lásd: Szentpál Olga vitaindítója a Magyar Táncszövetség 1949. szeptember 28-ai aktíváján: Szentpál, 1949., továbbá Vitányi Iván összefoglalója: Vitányi, 1951.; illetve Molnár István 1950. augusztus 12-ei önkritikája Molnár, 1950. Molnár szövegét egyébként Vitányi Iván fogalmazta.

³ Molnár István – a táncművészek közül elsőként – 1954. május 17-én (tehát a Nagy Imre-féle „új szakasz” időszakában), Szentpál Olga pedig 1957. október 29-én (tehát a kádári konszolidáció hajnalán) Érdemes Művész kitüntető címet kapott. Az elismerés jelentőségét mutatja, hogy ezt a kitüntetést – amely garantált fizetési besorolással, illetve nyugdíjkiegészítéssel járt – a táncosok közül a hatvanas évek közepéig rajtuk kívül csupán két balettművész, Nádasi Ferenc (1955) és Bordy Bella (1959) kapták meg.

és voluntarista döntéseinek következtében a táncművészet széles körben ismert művészeti ággá, a mindennapi kultúra részévé vált.⁴

Az 1950-es esztendő a magyar táncművészet fontos éve. Vaszilij Vajnonen szovjet-orosz koreográfus, balettmester és felesége, Klavgyija Armasevszkaja betanításában az Operaházban mutatták be az első, egész estés szovjet baletteket. A Diótörő premierjére 1950. február 19-én, a Párizs lángjai bemutatójára június 11-én került sor. 1950 januárjában megindult az oktatás az állami alapítású Táncművészeti Iskolában, amely 1950 szeptemberétől – az Operaház balettiskoláját magába olvasztva – Állami Balett Intézetként működött tovább. A szovjet mintára létrehozott Állami Népi Együttes, Rábai Miklós irányításával, ugyancsak 1950 szeptemberében kezdte meg a munkát. A táncszakma tömegszervezetének, a Magyar Táncszövetségnek lapjában Körtvélyes Géza büszkén kinyilváníthatta: „A kultúra fegyverével: a formájában nemzeti, tartalmában szocialista táncművelés fejlesztésével harcolunk a szocializmus építéséért.”⁵

A hazai táncművészet jelenkori viszonyainak megértéséhez nélkülözhetetlen a közelmúlt ismerete és megértése. Az említett események óta háromnegyed évszázad telt el és ma már nincsenek közöttünk azok a személyek, akik – fiatalon, a háború utáni újjászületés szándékával, a baloldali eszme magasabb rendűségébe vetett hittel⁶ – részt vettek a táncszakma ideológiai alapon történő átalakításában. Az utolsó szemtanúk a közelmúltban távoztak el, mint Körtvélyes Géza (1926–2011) táncművész, Vitányi Iván (1925–2021) szociológus, Roboz Ágnes (1926–2021) táncpedagógus, Losonci Ágnes (1928–2024) szociológus.

1950 júniusa és szeptembere között „Nagyvárad Ágnes” névalírással három cikk jelent meg a Művészeti Dolgozók Lapja című képes szakszervezeti havilapban, bemutatva három műfaj, a balett, a néptánc és a társastánc helyzetét. E három újságcikket tesszük közzé az alábbiakban, mint történeti forrást. A tánc témájú, ám valójában ideológiai programcikkek felépítése, szóhasználata, hangneme és fogalomkészlete jól szemlélteti azt az időszakot, amelyben a 20. század második felének napjainkig ívelő magyar táncművészete megszületett.

Ami a szerzőt illeti, Nagyvárad Ágnes nevű személyt sem a táncművelés, sem a sajtótörténet nem ismer, ilyen névvel jegyzett más cikkről nem tudunk. Minden bizonnyal szerzői álnévről van szó. Ha az álnévben csak a vezetéknevét költött, akkor szerző lehet Losonci Ágnes (1948-tól a Táncszövetség vezető munkatársa, 1949 őszétől a Népművelési Minisztérium előadója), aki átfogó ismeretekkel rendelkezett a hazai táncéletről. Lehetséges szerző továbbá Roboz Ágnes (ebben az időben a Fővárosi Operettszínház koreográfusa, emellett 1950 szeptemberétől az Állami Balett Intézet karaktertánc mestere). Végül legkevésbé valószínű, de nem kizárható lehetőség Körtvélyes Gézáné Gelencsér Ágnes (1927–2005) újságíró, tánckritikus (ekkor a Pázmány Péter Tudományegyetem végzős vagy éppen végzett bölcsészhallgatója).⁷

Ami a közreadó orgánumot illeti, a Művészeti Dolgozók Lapja a Magyar Művészeti Dolgozók Szakszervezete (MÜDOSZ) kiadványaként 1949 decemberétől 1953 márciusáig létezett, tipikus sztálinista hangvételű propagandatermék volt, amely szinte kizárólag szovjet példák követésére buzdított, illetve ezek hazai megvalósulását kísérte figyelemmel. Megszűnése egybeesett Sztálin halálával, aligha véletlenül. A folytatás a nagypolitika változásait követte: a MÜDOSZ elnöksége 1955 márciusában indította el a Tájékoztató című könyvmegosztó periodikát, amely érezhetően a Nagy Imre-féle „új szakasz” hangján szólt és 1956 júniusáig jelent meg. Az újabb folytatás

⁴ Lásd erről Fuchs, 2007. 179–180, 193–201., Bolvári-Takács, 2014. 153–165.

⁵ Körtvélyes, 1950. 5.

⁶ Ezt az életérzést plasztikusan ábrázolja Vitányi Iván életútinterjújának A népi forradalomtól az agyomoságig című fejezete: Cseke, 1996. 81–87., Hasonlóan öszintén több interjújában Losonci Ágnes: Dóka, 2022. 91, 101, 130.

⁷ Köszönöm Kővágó Zsuzsa táncművészettudományi kérdéskörrel foglalkozó konzultációját.

1957–58-ban a Művészeti Szakszervezetek Tájékoztatója című kiadvány volt. Ezt követte 1958 szeptemberétől – immár a kádári konszolidáció jegyében – a Szocialista Művészetért című havilap, amely 1989 májusáig, harminckét évfolyamon át (1987 januárjától Művészvilág címmel) folyamatosan megjelent.

A cikkek közlése során a szerzői kiemeléseket megtartottuk, a helyesírási és betűhibákat kijavítottuk, a szükségesnek ítélt magyarázatokat lábjegyzetben adjuk meg.

SZÖVEGKÖZLÉSEK

A magyar balettművészet fejlődése 1945 óta⁸

1. Tánckultúránk a múltban, az ország politikai helyzete, gazdasági és társadalmi berendezkedése miatt nem indulhatott fejlődésnek és virágzásnak, nem válhatott tömegmozgalommá. Az Ausztriától való függés, az ország félgymarmattá való sülydedése, ezen a területen is a fejlődés gátjaként jelentkezett. Nemcsak az iparunk fejlődését szorította vissza, hogy piacot szerezzen az árucikkei részére, hanem kulturális területen is biztosította az elnémetesítő irányzat befolyását, ami természetesen a sajátos nemzeti jelleg megfakulásához, művészetünk elerőtlenedéséhez vezetett. Táncművészetünk teljes csődjét azonban a Horthy-korszak népelnyomó burzsoá művészeti irányzata okozta. Egyrészt hozzánk csak a nyugati, hanyatlásnak indult, elszíntelenedett és formalisztikussá vált balett jutott el és el voltunk zárva attól a lehetőségtől, hogy megismerjük a virágzó orosz balettet. Másrészt a népi hagyományok elsorvasztását eredményezte a művészet meghamisítása. A néptől való elszakítottasága és sovinszta feldolgozása népi tánckultúránk válságához vezetett.

2. A felszabadulás óta táncmozgalmunk, tánckultúránk területén jelentős eredményeket értünk el. Mielőtt a megtett fejlődési szakaszt elemeznénk, előjáróban le kell rögzítenünk azokat az előfeltételeket, amelyek lehetővé tették azt, hogy a fejlődés útján egyáltalában elindulhassunk. Elsősorban az a tény, hogy a Szovjetunió dicsőséges Vörös Hadserege felszabadította hazánkat a fasizmus és a népellenes Horthy-rendszer elnyomása alól. De a Szovjetunió nemcsak felszabadított bennünket, hanem barátilag segített ezen a területen is, hogy táncművészetünk fellendüljön, és olyan fejlődésnek induljon, mely a szocialista művészethez vezet. Végül pedig az a támogatás, amelyet pártunk,⁹ népi demokráciánk a táncmozgalomnak nyújtott.

3. Klasszikus balettművészetünk számára nem volt könnyű feladat, hogy az évszázadok alatt kialakult régi szabályokba és megmerevedett formákba új életet, valódi tartalmat öntsön. Táncosainknak fokozatosan el kellett szakadniuk a kapitalista művészetszemlélettől, ki kellett irtaniuk magukból és munkájukból az öncélúságot, az egyéni sikerhajhászást, az élet- és a jellemábrázolás felszínességét és a feladatok megoldásánál a könnyebb út választását. Ezek voltak azok a nehézségek, amelyek a felszabadulás után balettművészetünk előtt álltak, és ami érthetővé teszi, hogy a fejlődés ingadozva és nehezen indult meg. Azonban a baráti Szovjetunió, látva nehézségeinket, segítségünkre sietett. Elküldte hozzánk a legkitűnőbb balettművészeit: Olga Lepesinszkaját,¹⁰ Galina Ulanovát¹¹ és Mihail

⁸ Nagyvárad, 1950a

⁹ Az 1945–48 között Magyar Kommunista Párt, 1948–56 között Magyar Dolgozók Pártja néven működő kommunista pártról van szó.

¹⁰ Olga Vasziljevna Lepesinszkaja (1916–2008) 1933–63 között a Moszkvai Nagy Színház első magántáncosa.

¹¹ Galina Szergejevna Ulanova (1910–1998) 1928–44-ben a leningrádi Kirov Balett, 1944–62-ben a Moszkvai Nagy Színház első magántáncosa.

Gabovicsot.¹² A Világifjúsági Találkozóra¹³ pedig megérkeztek hozzánk a Moszkvai Nagy Színház baletteggyüttese és a leningrádi Opera magántáncosai. Az ő ragyogó példájukból láhattuk, hogy a balett művészete is tükrözheti a dolgozó nép életét, harcait, múltját és jövőjét, hogy dolgozóink rajtuk keresztül mennyire megszerették a balett művészetét és milyen közel kerültek hozzá.

4. A szovjet balettművészet virágzásának egyik forrása az a szocialista művészeti elv, hogy nem tagadja meg az előző korok nagy eredményeit, hanem a klasszikus hagyományokat tovább fejleszti és magasabb fejlődési fokra emeli. Megőrzi a klasszikus technika tisztaságát és elkápráztató könnyedséggel technikailag is a legtökéletesebbet nyújtja. Ezen az úton haladva igen magasfokú tisztázottságot ért el; a tartalom és forma szerves egységét, a zene és tánc maradéktalan összhangját. És ami szocialista művészetük lényegéhez hozzátartozik, hogy a szólista és csoport között nincsen éles elhatárolás, hanem együtt élnek és mozognak a színpadon. Végül, de nem utolsósorban méltatnunk kell azt a mélyeséges humanizmust, ami olyan őszintén árad a szovjet művészekből. Már maga az a tény is döntő jelentőségű volt táncunk kultúráról, hogy megismerhettük a szovjet balettet, mert láttuk, hogy merre kell haladnunk. Azonban a forradalmat balettművészetünk szempontjából a Sztálin-díjas Vaszilij Vajnonen és Klavdia Armasevszkaja szovjet művészek munkássága eredményezte,¹⁴ akik mint az Opera vendégkoreográfusai, a Szovjetunió nagylelkűsége folytán, 1949/50-ben Budapesten dolgoznak.¹⁵ Az ő irányításuk mellett az Opera baletteggyüttese ugrásszerűen fejlődött.

5. A „Diótörő” előadása bizonyította be, hogy Operánkban mennyi nagytehetségű táncos van, akik Vajnonen mester irányítása alatt találtak önmagukra. Megfigyelhetjük pl. a balettcsoport kitűnő teljesítményét a „Hópelyhek táncá”-ban és a „Virágkeringő”-ben. Technikailag táncosaink mozgása formásabb, fegyelmezettebb és kiegyensúlyozottabb lett. (Pl. megoldották azt a nehéz feladatot, hogy spicc-cipőben talpra ereszkedve is szép könnyeddé, harmonikussá tették a mozgásukat.) A technikai részen túl, jelentősen fejlődtek táncosaink a művészi kifejezés és emberábrázolás terén is. A szovjet művészek lelkes odaadással dolgoznak azon, hogy felemeljék és tökéletesítsék balettművészetünket. Klavdia Armasevszkaja december óta tanfolyamot tart a magyar táncpedagógusok részére.¹⁶

6. Pártunk, népi demokráciánk hathatós segítségének ékes bizonyítéka a fél évvel ezelőtt létesült »Táncművészeti Iskola«. Az iskola igazgatója, Lőrinc György¹⁷ elvtárs a következőképpen tájékoztatott bennünket az iskola célkitűzéseiről: – *Az iskola feladata, hogy tömegesen képezze ki a dolgozók gyermekeiből a jövő balett-táncosait s ezzel egyrészt megszüntesse a táncos hiányt színpadjainkon, másrészt, hogy dolgozó népünk közkinccsév tegye a balett művészetét. Jelenleg az iskola növendékeinek 50 százaléka munkásszármazású. A gyermekeket 8 éves kortól 17 éves korig oktatják. A tantervben balett, népi tánc, történelmi társastánc és zeneelmélet szerepel. Nemcsak a*

¹² Mihail Markovics Gabovics (1905–1965) 1924–52 között a Moszkvai Nagy Színház vezető magántáncosa.

¹³ Az 1949. augusztus 14–28. között Budapesten rendezett Világifjúsági Találkozóról van szó.

¹⁴ Vaszilij Ivanovics Vajnonen (1901–1964) a Moszkvai Nagy Színház koreográfusa és balettmestere, valamint felesége, Klavgyija Armasevszkaja balettmester.

¹⁵ Ami a „nagylelkűséget” illeti, a produkiókat valójában pénzért kaptuk. A Vajnonen-házaspár itt-tartózkodása, a jogdíjak és a két darab bemutatása óriási összegbe került. Az Operaháznak egész évre 380.000 Ft állt rendelkezésre új operák és balettek kiállítására, ehhez képest a Diótörő és a Párizs lángjai szíznre vitele 1.150.000 Ft-ba került, amelyet a Népművelési Minisztérium finanszírozott. Vö.: Bolvári-Takács, 2023. 17–28.

¹⁶ 1949/50 telén Armasevszkaja az Operaházban hat hónapos Vaganova-balettmódszertani kurzust tartott. Az Állami Balett Intézet tantestületének összeállításakor a szovjet szakemberek által adott minősítések döntő súllyal estek latba.

¹⁷ Lőrinc György (1917–1996) táncművész, balettmester, koreográfus. 1949–50-ben a Táncművészeti Iskola, 1950–61-ben az Állami Balett Intézet alapító igazgatója, 1982-ig balettmestere. 1961–77-ben az Operaház balettigazgatója.

tanítás díjitalan, de még a felszerelést, a tánccipőt is ingyen kapják. Az iskolából kikerülve a növendékek, amennyiben nem mint táncosok akarnak elhelyezkedni, tovább folytathatják tanulmányaikat, a Színház- és Filmművészeti Főiskola táncszakán,¹⁸ ahol pedagógusokat, koreográfusokat képeznek belőlük. – A fiatalok oktatásán kívül foglalkozunk az üzemek táncmozgalmának kérdésével is, hároméves tanfolyamot létesítettünk, az üzemi tánc csoportok oktatók részére.¹⁹

7. Mindezeket az eredményeket figyelembe véve meg kell állapítanunk, hogy balettkultúránk fejlődése igen jó ütemben halad és hogy az út, amelyen elindultunk, helyesnek bizonyult. Feladatainkat a jövőre vonatkozólag a következőképpen csoportosíthatjuk: tanulmányozzuk a szovjet balettművészetet, mélyülünk el azokban a problémákban, amelyeket a művészet tökéletesítése érdekében felvetnek. Balettművészeink fejlesszék szakmai tudásukat és politikai képzettségüket. Ha ezt elérjük, akkor meg fogjuk tudni valósítani azt, hogy a balettművészet, elérve a magas színvonalat, egyben világos és érthető lesz. Ha balettjeink a világos érthetőség mellett olyan felemelőek is lesznek, mint a „Diótörő”, akkor a balettművészet a dolgozó nép közkincsévé fog válni.

Népi tánc kultúránk fejlődéséről²⁰

A felszabadulás előtt népi tánc kultúránk az imperializmus és a Horthy-fasizmus hatására igen válságos helyzetbe jutott. Ahogyan az imperializmushoz hozzátartoznak a gazdasági válságok, úgy jelentkezik a válság az imperializmus uralma alatt a kultúra területein is, így jelentkezett népi tánc kultúránkban is. A hanyatlás világosan megmutatkozott. Megfigyelhettük a népi hagyományok elszíntelenedését és fokozatos elsoványodását. Egyre jobban korlátozódott és zsugorodott az a terület, ahol a népi tánc hamisítatlan tisztaságában éleiben maradt.

A felszabadulás igen válságos helyzetben találta népi tánc kultúránkat is, de azonnal megnyitotta előtte a fejlődés korlátlan lehetőségeit. A legelső feladat az volt, hogy tisztázzák, milyen irányban kell elindulni, mi elevenedjék meg népi táncainkban, milyen művészi eszközök legalkalmasabbak és hogyan kell megteremteni a táncmozgalom beindítására alkalmas szervezetet, amely a célhoz, a szocialista tartalmú nemzeti tánc kultúrához vezethet.

Az üzemekben még nem folyt kultúr munka, a jobboldali szociáldemokrata behatás eredményeképpen idegenkedés volt tapasztalható a népi tánc kultúrával szemben. De már a mozgalom kezdetén segített itt is a hatalmas Szovjetunió, amely elküldte hozzánk 1945 őszén az ukrán állami táncgyűttest. 1946-ban az össz-szövetségi köztársaságok táncgyűttese, 1947-ben az Alexandrov-együttes, a Vörös Hadsereg Központi Táncgyűttese szerepelt Budapesten.²¹ A szovjet táncgyűttestek művészi sikere nemcsak a közönség tomboló, elragadtatott ünneplésében nyilvánult meg, hanem abban a hatásban is, amit a magyar táncművészet fejlődésére gyakoroltak.

¹⁸ A Színház- és Filmművészeti Főiskola Táncfőtan szakjának története három szakaszra osztható: 1945–50: tánc rendező képzés, 1950–52: néptánc-koreográfus képzés, 1952–57: táncpedagógus képzés. Vö.: Bolvári-Takács, 2014. 165–183.

¹⁹ Az 1950. január 15-én megnyílt Táncművészeti Iskolában a „tömeges” képzés helyett mindössze néhány tucat növendéket oktatására volt lehetőség, mert nem volt kollégiuma és nem tudta megoldani a párhuzamos közismereti és szakmai oktatást. Az akadályokat az Állami Balett Intézet 1950. szeptemberi megnyitásával, új képzési modell bevezetésével hártották el. Vö. Bolvári-Takács, 2014. 184–205.

²⁰ Nagyváradi, 1950b

²¹ 1945 augusztusában az Ukrán Állami Ének- és Táncgyűttes, 1946 januárjában a Mojszejev-féle Szovjet Állami Népi Táncgyűttes, 1947 januárjában az Alekszandrov Ének- és Táncgyűttes érkezett vendég szereplésre. Az ukránok szereplésével kapcsolatos Körtvélyes beszámoló: Tóvay, 2022. 89–90.

Ezek a szovjet táncgyűttesek választ adtak a magyar táncmozgalom legégetőbb kérdéseire a tartalom, a forma, a művészi kifejezőmód és az emberábrázolás szempontjából. A szovjet táncgyűttesek művészetében a harcok mindent elsöprő lendülete, az alkotó munkakedv, törhetetlen optimizmus és mélyeséges emberszeretet nyilvánult meg. Az ő példájukon felbuzdulva kezdtek dolgozni a népi tánc csoportok, egyre szélesedett a népi táncmozgalom, egyre többen vettek részt a munkában, foglalkoztak a népi tánc alapvető kérdéseivel.

Az 1946-os verseny²² tapasztalatai alapján megállapították, hogy az üzemi táncmozgalmat a népi tánc útján kell fejleszteni.

Fejlődő táncmozgalmunk azonban természetzerűleg nem tudta egycsapásra levetni a Horthy-fasizmus, a rothadó kapitalizmus korának minden rossz hagyományát. Elsőnek kell említeni a narodnyik elhajlást.²³ Általános hiba volt, hogy a népi kultúrát azonosították a paraszti kultúrával. A tárgykört paraszti témák feldolgozásával töltötték be, teljesen mellőzve a munkásosztály életével, harcaival, munkájával való foglalkozást. Lényegében ez nem volt más, mint a munkásosztály vezető szerepének elsikkasztása. Gyakran észlelhető volt az a hiba is, hogy tánc csoportjaink az eredeti, népi motívumokat nem dolgozták fel, hanem minden változtatás nélkül adták tovább. Akik így cselekedtek, nem akarták felhasználni az igazi haladó hagyományokat, lebecsültek a szocialista tartalmat és az üres nemzeti formához ragaszkodtak. Ki kellett küszöbölni azt a reakciós irányzatot is, amely egyrésztől ködös ősmagyarkodó tartalmat akart táncainkba átcsempészni a Horthy-fasizmus időszakából, másrésztől igyekezett megakadályozni, hogy a népi tánc igazi tömegmozgalommá váljék.

Foglalkoznunk kell a kevésbé elterjedt, de ugyancsak súlyos elhajlással, a proletkulttal.²⁴ Ez az elkanyarodás a tánc kultúrában a hagyományok teljes mellőzését, formalista eszközök használatát és a politikai mondanivaló merev értelmezését hozta. Ezek az elhajlások megmutatkoztak a táncmozgalom két fontos állomásán is, az 1946-os és az 1948-as kultúrversenyen. 1946-ban a Munkás Kultúrszövetség által rendezett táncversenyen 29 különféle táncgyűttes szerepelt. A színvonal még elég gyenge volt. De a versenyt az egyik üzemi népi táncgyűttes nyerte, bebizonyítva ezzel, hogy az ipari munkásság ezen a területen is vezet.²⁵ Rákosi elvtárs a „Munkásműveltség könyve” előszavában a következőket állapította meg: „Mint a Szovjetunióban, a népi táncokat nálunk is az ipari munkásság terjeszti és fejleszti. Nem véletlenség, hogy a Munkás Kultúrszövetség nagybudapesti kultúrversenyén a legnagyobb sikert a Ruggyantaárugyár népi táncgyűttese érte el.”²⁶

Két évvel később, a centenárius kultúrversenyen már komoly fejlődés volt tapasztalható. A táncversenyen több mint 500 csoport vett részt. A mennyiségi növekedésen kívül minőségi javulást is meg lehetett állapítani a táncgyűttesek munkájában és ekkor már vitathatatlan volt ezen a területen is a munkásosztály vezető szerepe.²⁷ A bekövetkezett fejlődés, valamint

²² A Munkás Kultúrszövetség I. Országos Kultúrversenyéről van szó.

²³ Narodnyikok: 19. századi orosz baloldali értelmiségi mozgalom; később a marxizmus-leninizmussal szemben álló ideológiának minősítették. (A mozgalomról lásd: Bergyajev, 1989.) A fogalom Magyarországon az 1940-es évek végén a paraszti kultúra abszolutizálását jelentette, megbélyegző jellel.

²⁴ Proletkult (a „proletárkultúra” kifejezésből): az 1920-as évek kulturális tömegmozgalma a Szovjetunióban; később a marxizmus-leninizmussal szemben álló ideológiának minősítették. (A mozgalomról lásd: Gorbunov, 1976.) A fogalom Magyarországon az 1940-es évek végén a narodnyikizmus ellenpólusát jelentette, ugyancsak megbélyegző jellel.

²⁵ Az I. Országos Kultúrverseny eredményhirdetését 1947. április 29-én tartották. A tánc csoportok között a Ruggyantaárugyár csoportja lett az első, vezetője Falvai Károly, koreográfusa Molnár István volt. Vö. Kővágó, 2016. 62.

²⁶ Rákosi, 1947. 7.

²⁷ A Centenárius Kultúrverseny 1948. április 11–12-én, Gyulán rendezett országos döntőjének tánc csoportok kategóriájában a nagy csoportok között a Rábai Miklós által vezetett Batsányi Együttes győzött, második lett a Ruggyantaárugyár csoportja, koreográfusa Molnár István. A kis csoportok között a Vasas tánc kara végzett az élen (vezetője Pór Anna), második az Újpesti Cérnagár tánc csoportja (vezetője Jaszlits Lászlóné). Vö.: Kővágó, 2016. 63.

a jelentkező hibák időszerűvé tették, hogy 1948 őszén pártunk építő kritikát gyakoroljon a táncmozgalom felé. Ekkor irányította a párt a figyelmet az előbb említett elhajlásokra.²⁸ Ugyancsak a párt kezdeményezésére alakult meg 1948-ban a Magyar Táncszövetség, melynek feladata, hogy művészetileg és ideológiailag irányítsa, szervezetileg összefogja a különböző tánc csoportokat.²⁹ Megalakulása után a Táncszövetség hamarosan hozzáfogott a narodnyik irányzat felszámolásához, a rossz útra tévedt együttesek átneveléséhez. A szervezetileg teljesen laza csoportokat a tömegszervezetek útján fogta össze.

A narodnyik irányzat leküzdésére irányuló törekvés egy időre túllendült a helyes célon: egészen a proletkultig vitte a mozgalmat. Az újabb útmutatást ismét a szovjet művészegyüttesek adták, elsősorban a grúz táncművészek, a VIT alatt újra nálunk szereplő Alexandrov-együttes és a Nyírfácska csoport.³⁰ Nagy hatást gyakorolt tánc csoportjainkra a Pjatyickij-együttes is, amely iskolapéldáját adta annak, hogyan lehet nemzeti formában szocialista tartalmat adni – proletkult nélkül.³¹

A szovjet tapasztalatokat felhasználva, okulva felismert hibáinkon, elérkeztünk a DISZ megalakulása³² alkalmából rendezett kultúrversenyhez, amely igen nagy jelentőségű a népi táncok fejlődése szempontjából. Ezen a versenyen már több mint 1100 üzemi és paraszt (de termelőszövetkezeti csoportbeli) tánc együttes vett részt. Egyetlen kultúrversenyünk sem mozgósított még ilyen nagy tömegeket. Ez azért fontos, mert a táncművészet is csak akkor igazán fejlődésképes, ha a legszélesebb tömegek kultúrájából nő ki. A kultúrversenyen meg kellett állapítani, hogy együtteseink művészi szempontból jól fejlődtek. Technikailag magasabb fokra léptek, táncaik kivitelezése izléses, színes, friss és vidám, jól követi ifjúságunk életörömét és lendületét. Az együttesek műsoraik összeállításával, táncaik szellemével is bebizonyították politikai fejlődésüket, harcos békeakarukat és munkaszeretetüket. Öröndetes jelenség volt, hogy több – főként vidéki – csoport saját gyűjtésű táncokat mutatott be.³³

Hiányosság mutatkozik még a tánczene területén. Csoportjaink kísérlet nélkül vagy egyetlen kísérővel dolgoznak és így nem aknázhatják ki azt a lehetőséget, amit lendületben a megfelelő zenekíséret adhat a táncosoknak. Sok bemutatott táncban nem volt elég szín és hiányzott a jellegzetesség. Ennek egyik oka kétségtelenül az, hogy táncosaink nincsenek még teljesen tudatában, hogy a tánc: megjelenési forma – a tartalom számára. Az egyes táncok fakóságát az okozza, hogy a táncosok nem veszik át eléggé a népi tánc haladó hagyományait és egyes csoportok nem rendelkeznek még a megfelelő technikai tudással. De mindezek a hibák már könnyen kiküszöbölhetők és táncmozgalmunk egyenes vonalban fejlődhet tovább, hogy hűséges, művészi kifejezője legyen dolgozó népünk harcainak, vágyainak, sikereinek és boldog jövőjének.

²⁸ Lásd: Gimes, 1948., Méray, 1948., Szántó, 1948.

²⁹ A Magyar Táncszövetség 1948. február 28-án alakult, elnöke Ortutayné Kemény Zsuzsa (Ortutay Gyula kultuszminiszter felesége), alelnökei Berczik Sára, Lugossy Emma, Molnár István, Rábai Miklós, Szabó Iván, Szentpál Olga és Vitányi Iván, főtítkára Téri Tibor, titkára Merényi Zsuzsa lettek. A szövetség 1950. december 31-ig működött, feladatkörét az 1951. január 1-jén megnyílt Népművészeti Intézet vette át.

³⁰ Vö. Lugossy, 1950.

³¹ Vö. N. L., 1950. Az Állami Népi Együttes létrehozásáról szóló párt dokumentumban követendő példaként a Pjatyickij együttesre hivatkoztak. Vö.: Bolvári-Takács, 2023. 35.

³² A Magyar Dolgozók Pártja ifjúsági szervezete, a Dolgozó Ifjúság Szövetsége (DISZ) alakuló kongresszusát 1950. június 16–18-án tartották.

³³ Vö. Névtelen, 1950.

Az új magyar társastáncokról³⁴

1. A burzsoá kultúra hanyatlását megfigyelhetjük és lemérhetjük úgynevezett „modern” tánczenéjükön is és a táncokon, amit ezek járnak.

A kapitalista országok gazdasági életét egyre szűkülő periódusokban fenyegetik és alapjaiban rendítik meg a súlyosbodó gazdasági válságok. Az imperialista gazdasági társadalmi rend elősdi volta, rothadása és hanyatlása természetszerűleg rányomja bélyegét kultúrájukra is. Ezért nem véletlen, hogy a nyugati táncokra szinte kivétel nélkül az ideges rángatózás, nyugtalanság a jellemző. Igor Mojszejev, a Szovjetunió Állami Néptáncgyűttesének vezetője³⁵ mondta, hogy *a tánc a társadalom kedélyének a tükré*. Tükrözi a társadalmat és egyben visszahat rá. Ebből a tényből következik természetszerűleg, hogy szocializmust építő dolgozó népünknek nem felelhetnek meg, mint ahogy nem is felelnek meg a hanyatló polgári világ táncjai.

Üzemeink dolgozói köréből indult meg a kezdeményezés és jelentkezett elsőnek az igény, melyben követelték az új magyar társastáncokat. Olyan táncokat, amelyek hűen fejezik ki a dolgozó nép örömeit, vidámságát és optimizmusát. Amelyek a magyar népi tánc hagyományain alapulnak, e mellett könnyen elsajátíthatók és táncolhatók. Ez az alulról jövő kezdeményezés és kívánság az új táncok megteremtésére vonatkozólag, egyrészt öntudatosodó népünk megnövekedett és fejlődő kultúrigényét jelenti, másrészt a népi táncsoportok jó munkáját mutatja.

2. Az új táncok jelentősége és feladata nemcsak abból áll, hogy dolgozóinknak méltó szórakozást nyújt, hanem abban is fontos szerepe van, hogy kultúrára mozgósítja a tömegeket. Tehát a *tömegtáncnak* kell fejlődő szocialista tánc kultúránk alapját képeznie.

Nem volt könnyű kérdés és feladat a magyar táncmozgalom részére az új társastáncok megteremtése. Azonban nagy segítséget jelentett a Szovjetunió gazdag tapasztalata és elért eredményei. A Szovjetunióban a legkiválóbb táncművészek dolgozták ki az új táncokat, amelyeket a Népi Művészetek Háza terjesztett el és népszerűsített.³⁶ Hosszú, folyamatos és kitartó munka árán cserélték fel a nyugati táncokat új népi és báli táncokra. Ennek eredményeképpen a népi táncok valóban a nép közkincsévé váltak.

A szovjet példán elindulva a Táncszövetség munkához látott, hogy megteremtse az új magyar társastáncokat és minél szélesebb körben elterjessze; Ennek érdekében – több mint egy évvel ezelőtt – megindította a „*Táncolj velünk*” *mozgalmat*, néhány népi gyerektánc dallamára.³⁷ A mozgalom népszerűsítését több tényező akadályozta. Így elsősorban meg kell említeni, hogy dolgozóink még nem igényelték eléggé a tömegtáncokat, másodsorban helytelen volt, hogy a táncok nem voltak elég egyszerűek és harmadszor, hogy a táncsoportok tagjai politikai képzetlenségük miatt nem látták át a mozgalom jelentőségét és ezért nem foglalkoztak elég lelkiismeretesen a táncok népszerűsítésével.

³⁴ Nagyvárad, 1950c

³⁵ Igor Alekszandrovics Mojszejev (1906–2007) koreográfus, az 1937-ben általa alapított Mojszejev Együttes, azaz a Szovjetunió első hivatásos néptáncgyűttese vezetője.

³⁶ A Népi Művészetek Háza működéséről Merényi Zsuzsa leningrádi ösztöndíjas balett szakos hallgató számolt be: M. P., 1950.

³⁷ Az 1949 végén indult mozgalomról lásd: Vitányi, 1950.

3. Magasabb lépcsőfokot jelentett a mozgalom fejlődésében, amikor dolgozó népünk már eléggé éretté vált ahhoz, hogy *kollektív táncokban* összekovácsolódjon. Ekkor lett hirtelen közkedvelt tánc a zakatolás.³⁸ Habár nem tartozott a „*Táncolj velünk*” mozgalom programjához, sőt bizonyos mértékig – tekintve, hogy nem magyar hagyományokon alapul – ellentétes volt vele.

Az elmúlt év folyamán állandó fejlődés és a mozgalom egyre szélesebb rétegek között elterjedése volt tapasztalható. Dolgozó népünk életének eseményei megannyi mérföldkövet jelentettek a táncmozgalom szempontjából. Ekkor vált időszerűvé, hogy a mozgalom vezetői összehangolják az alulról jövő spontán kezdeményezést és igényt, a felülről jövő tudatos és szervezett irányítással. A Táncszövetség kiválasztott 4 táncot, amelyeket vidámságuk, egyszerűségük, friss színességük leginkább alkalmassá tett tömegméretekben való elterjedésre. Két tömegtáncot – a *Farkasjátékot* és a *Karikázót* – mutatták be. Ezek játékos kedvű körtáncok. Lényegük: a párcserélés. És két új magyar báli táncot: a „*lassú párostáncot*” és a „*gyors párostáncot*”. Utóbbiak a csárdás újabb változatai. Ezeknél a táncoknál nincsen párcserélés.³⁹

4. Az eddigi eredmények és hiányosságok kiértékelésére a Magyar Táncszövetség és a Zeneművészek Szövetsége ankétot hívott össze. A vita során a megjelent tánc- és zeneművészek arra a megállapításra jutottak, hogy *az eddig megtett út helyesnek bizonyult*. Azonban az új táncok *zeneje* terén még hiányosság mutatkozik. Döntő feladat a jövőre nézve szoros együttműködést létesíteni a Táncszövetség és a Zeneművész Szövetség között. Igen fontos, hogy a zeneszerzők hatványozottabb mértékben foglalkozzanak az új tánczene hatásosabb és minden zenekar által felhasználható hangszerelésének megteremtésével és a jellegzetes ritmusképletek kialakításával. Lényeges ezen kívül a további fejlődés szempontjából, hogy egy tánchoz több dallam álljon rendelkezésre, mert a zene változatossága megőrzi a tánc frissességét.⁴⁰

Ez az ankét, illetve ennek az ankétnak az eredményei fordulatot jelentenek az új magyar társastáncok és az új magyar tánczene kialakításának kérdésében.⁴¹ Láthattuk augusztus 20-án, az Alkotmány ünnepén – megerősödött táncmozgalmunk eredményeképpen –, hogyan táncolta kb. 2000-2500 dolgozó vidáman, felszabadultan az új kollektív táncokat.⁴² De nemcsak ez a mennyiségileg hatalmas szám mutatja az új táncok sikerét, hanem az a tény is, hogy szeptember 3-án a Hűvösvölgyben az MHK-próba⁴³ közönsége teljesen passzívnak mutatkozott akkor, amikor a zenekar jazzt játszott, viszont élénk érdeklődéssel kapcsolódott be a multságba, amikor az új társastánca, a *Farkasjátékra* került sor.

5. Láthattuk, hogyan terjesztették és terjesztenék még ma is tervszerűen Amerikából a svinget, a sambát és társaikat. Ezért a feladatunk az, hogy éberem örködjünk és felvegyük a harcot a kultúrfronton jelentkező imperializmussal szemben is, amely minden kis rést fel akar használni arra, hogy továbbra is becsempéssze hozzánk – a nyugati táncon és tánczenén

³⁸ A párválasztó körjátékokra emlékeztető, „Hegyek között, völgyek között zakatol a vonat” kezdetű, „Zakatolás”-nak nevezett dalos-táncos játékot Kaposi Edit és Raics István készítette az 1949-ben Budapesten rendezett Világifjúsági Találkozóra, egy cionista induló dallamára.

³⁹ A „Farkasjáték” Rábai Miklós gyűjtése, a „Karikázó” Hubay Győző feldolgozása, a „lassú páros” László Bencsik Sándor gyűjtése, a „szabad gyors páros” Lengyel Miklós és Náfrádi László ötlete. Lásd: Sz. Szentpál Mária; Horváth, 1950. 9–22.

⁴⁰ Az ankétról szóló beszámólót lásd: Magyar, 1950.

⁴¹ A Táncszövetség folyamatosan közzétett új táncleírásokat. Lásd pl. Roboz-Székely, 1950. 24–28.

⁴² Vö. Kerekes, 1950. 15.

⁴³ MHK: „Munkára, harcra kész”, szovjet minta alapján 1949–54 között fennállt testedző tömegmozgalom.

keresztül is – a kozmopolitizmus mérgét. A művészeti dolgozók feladata: *elősegíteni az új társastáncok népszerűsítését. Propagálni az új táncokat mindenütt, ahol mód nyílik rá, színpadon, filmen, dobogón.*⁴⁴

Irodalomjegyzék

- Bergyajev, Nyikolaj (1989): *Az orosz kommunizmus értelme és eredete*. Budapest, Századvég Kiadó.
- Bolvári-Takács, Gábor (2011): *A művészet megszelídítése. Folyamatok és fordulatok a művészetpolitikában, 1948–1956*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Bolvári-Takács, Gábor (2014): *Táncosok és iskolák. Fejezetek a hazai táncművészképzés 19–20. századi intézménytörténetéből*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Bolvári-Takács, Gábor (2023): *Színfalak árnyékában. Színháztörténeti és tánc történeti források a 20. századból*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Cseke, Hajnalka (1996): *Határhelyzetek. Interjú Vitányi Ivánnal*. Budapest, Pallas Stúdió.
- Dóka, Henrietta (szerk. 2022): *Losonczy Ágnes műhelyében II. Beszélgetések Losonczy Ágnessel*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Fuchs, Livia (2007): *Száz év tánc. Bevezetés a táncművészet XX. századi történetébe*. Budapest, L'Harmattan Kiadó.
- Gimes, Miklós (1948): *A népiességről*. Szabad Nép, október 17. / 240. sz., 11.
- Gorbunov, Vlagyimir (1976): *Lenin és a Proletkult*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó.
- Gyarmati, György (2011): *A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956*. Budapest, ÁBTL–Rubicon.
- Kalmár, Melinda (2014): *Történelmi galaxisok vonzásában. Magyarország és a szovjetrendszer 1945–1990*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Kerekes, Tamás (1950): *Az Alkotmány ünnepe*. Táncoló Nép, augusztus-szeptember, 15.
- Körtvélyes, Géza (1950): *Mit köszönhet a táncmozgalom a Pártnak, a népi demokráciának?* Táncoló Nép, augusztus-szeptember, 3–5.
- Kövágó, Zsuzsa – Kövágó, Sarolta (2016): *A magyar amatőr néptáncmozgalom története a kezdetektől 1948-ig*. Budapest, Magyar Táncművészeti Főiskola.
- Lugossy, Emma (összeáll. 1950): *Táncoló ifjúság. A Világifjúsági Találkozó tánceseményei*. Budapest, Hungária Könyvkiadó.
- Méray, Tibor (1948): *Vitassuk meg a tömegkultúra kérdéseit!* Szabad Nép, október 17. / 240. sz., 13.
- Molnár, István (1950): *A pártszerű művészetért*. Táncoló Nép, augusztus-szeptember, 7–8.
- M. P. [Morvay Péter]: *Mit láttam a Szovjetunióban? Merényi Zsuzsa előadása*. Táncoló Nép, augusztus-szeptember, 10.
- Magyar, Pál (1950): *Táncolj velünk!* Táncoló Nép, április-július, 32.
- Nagyvárad, Ágnes (1950a): *A magyar balettművészet fejlődése 1945 óta*. Művészeti Dolgozók Lapja, június 15. / 6. sz., 4.
- Nagyvárad, Ágnes (1950b): *Népi tánc kultúránk fejlődéséről*. Művészeti Dolgozók Lapja, augusztus 15. / 8. sz. 14.
- Nagyvárad, Ágnes (1950c): *Az új magyar társastáncokról*. Művészeti Dolgozók Lapja, szeptember 15. / 9. sz. 15.

⁴⁴ Ezt a célkitűzést a korszak filmművészete is magáévá tette. Keleti Márton 1950. szeptember 24-én bemutatott „Dal-olva szép az élet” című filmjében a jampí Swing Tóni (Pongrácz Imre) karaktere volt hivatott a nyugati táncművészet kifizetésére.

- Névtelen (1950): *Az ifjúsági kultúrverseny tapasztalatai a népi tánc kultúra szempontjából*. Táncoló Nép, április–július, 3–8.
- N. L. (1950) [Náfrádi László]: *Pjatnyickij együttes*. Táncoló Nép, február–március, 9–12.
- Rákosi, Mátyás (1947): *Népi demokrácia és tömegkultúra*. Szendrői Ferenc (szerk.): A munkásműveltség könyve. Budapest, Munkás Kultúrszövetség.
- Roboz, Ágnes – Székely, Endre (1950): *Páros dobogós (új magyar társastánc)*. Táncoló Nép, október–december, 24–28.
- Szántó, Miklós (1948): *Hol az új tömegdal, mi a baj a népi táncsal, miért van sztárrendszer?* Szabad Nép, október 24. / 246. sz., 11.
- Szentpál, Olga (1949): *Aktív a Táncszövetségben*. Táncoló Nép, november–december, 3–14.
- Sz. Szentpál, Mária – Horváth, Vince (szerk.): *Táncolj velünk!* Budapest, Népszava Könyvkiadó Vállalat.
- Tóvay Nagy, Péter (2022): *Beszélgetések Körtvélyes Géza tánc történetével*. Tánc tudományi Közlemények, 1. sz., 86–97.
- Vitányi, Iván (1950): *A Táncolj velünk mozgalom célkitűzéseiről*. Sz. Szentpál Mária; Horváth Vince (szerk.): Táncolj velünk! Budapest, Népszava Könyvkiadó Vállalat.
- Vitányi, Iván (1951): *A mozgásművészetéről tartott ankét eredményei*. Táncművészet, 1. sz., 28–30.